

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MADANIYAT VAZIRLIGI**
**O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI HUZURIDAGI BOTIR
ZOKIROV NOMIDAGI MILLIY ESTRADA SAN'ATI INSTITUTI**

Ro'yxatga olindi: № BD 60211500 - 1.17

DIRIJJORLIK

FANINING O'QUV DASTURI

- Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 210 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi: 60211500 -- Cholg'u ijrochiligi: estrada cholg'ulari

Fan/modul kodi DIR1205	O'quv yili 2024-2025	Semestr 1-2	ECTS-Kreditlar 5	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek/rus	Haftadagi dars soatlari 2		
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
2.	Dirijyorlik	60	90	150
I. Fanning mazmuni				
Dirijyorlik san'ati davrlar o'tgani va orkestrning turlari ko'paygani sari takomillashib, ijro uslublarida o'zgarishlarga yuz tutmoqda va ta'lim sohasida ham orkestr ijrosiga jiddiy ahamiyat berilmoqda. Dirijyorlik kasbi boshqa kasblarga nisbatan yosh, kelib chiqishi asosan XIX asrning II yarmiga borib taqaladi. Kompozitorlik texnikasini tez sur'atda murakkablashishi, ayniqsa Italiya, Germaniya va boshqa Yevropa mamlakatlarda katta guruh ijrochilarini talab qiladigan opera, simfoniya, oratoriya, kantata kabi yangi janrlarni turli jamiyatlarning madaniy hayotida yuzaga kelishi - mustaqil dirijyorlik kasbini paydo bo'lishiga sabab bo'lgan. Shu bois, dirijyorlik kasbi ham – mustaqil san'at yo'nalishi sifatida rivojlandi va katta yo'lni bosib o'tdi. Bugungi kunda ushbu kasbning hurmatli namoyondalari ko'pchilikni tashkil etadi. Orkestr turlari ko'paygan sari, unga dirijyorlik qilish san'ati ham o'ziga xos talablarni qo'ya boshladи. Jumladan: opera-simfonik, damli cholg'ular, xalq cholg'ulari yoki kamer orkestri kabi jamoalarga dirijyorlik qilish, ushbu orkestrlarning spitsifikasiini chuqur his etish, repertuar tanlash, jamao bilan ishslash va dirijyorlik harakatlarni yo'lga qo'yish shular jumlasidandir. Estrada orkestri dirijyorligi san'ati ham yuqorida sanab o'tilgan dirijyorlik kasbining yana bir yangi yo'nalishlaridan biridir. Estrada orkestri dirijyorligini o'qitish, ushbu dirijyorlik mifikatini zamon talablaridan kelib chiqib yanada rivojlantirish va o'zbek dirijyorlik san'atini dunyo miqyosiga olib chiqish bugungi kunda mustaqil davlatimizning obro'siga obro' qo'shishini hisobga olgan holda, bu fanning dolzarbligini aniqlab beradi. "Dirijyorlik" fanini o'zlashtirishdan kelib chiqadigan vazifalar - tababalar aynan dirijyorlik kasbining o'ziga xos talab va vazifalari: orkestr (estrada orkestri) jamoasi bilan ishslash, bilim va tajriba bilan boshqarish, jahon va O'zbekiston kompozitorlarining asarlari bilan yaqindan tanishish, jaz va uning uslublarini o'rganish kabi bilimlarni o'zlashtirish va namoyish etishdan iboratdir. Shuningdek, kompozitorlarning mualiflik asarlariiga dirijyorlik qilishning asosiy harakatlari o'rgatiladi. "Dirijyorlik" fani ixtisoslik fanlari blokiga kiritilgan kurs hisoblanib, ikki semestr davomida o'tilishi maqsadga muvofiq.				
II. AŞOSIY QISM				
Nazariy va amaliy mavzular (modullar)				
II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular (modullar) kiradi:				
I semestr				
1- modul. Tarix, orkestr turlari, partitura (1 - 10 soatlar)				

Dirijyorlik san'atining xususiyati, dirijyorlik tarixi, ushbu san'atning (shuningdek estrada san'ati) O'zbekistonga kirib kelishi va rivojlanishi, partitura bilan tanishuv va uning ustida ishlash, orkestr turlari (shuningdek estrada orkestrlari) kabi mavzular bilan talabalarni tanishtirib, dirijyor, orkestr, tarix, battuta, korifey, xeyronomiya, arsis, tesis, nevma, general bas, jaz, partitura va undagi atamalar kabi bilimlar o'rganiladi.

2- Modul. Dirijyorlik holati (11 - 15 soatlar)

Dirijyorlikda ifoda jihatlari, dirijyorning gavda holatlari va qo'l qismlari, dirijyorlik harakatlarida qo'llarning oraliq masofasi, holat, qo'llar, tana (gavda), oyoqlar, bosh, mimika (yuz ifodasi), dirijyorlik texnikasi, obraz, estetika (go'zallik), qo'l qismlari, bilak, tirsak, yelka, balandlik, kenglik, chuqurlik, dirijyor tayoqchasi.

Dirijyorlik holatining ahamiyati, dirijyorlikda oyoqlar va qo'llar holati, qo'l qismlari va ularning vazifalari, bosh holati kabi mavzularni o'z ichiga olib - holat, qo'llar, tana (gavda), oyoqlar, bosh, mimika (yuz ifodasi), dirijyorlik texnikasi, obraz, estetika (go'zallik), qo'l qismlari, bilak, tirsak, yelka, balandlik, kenglik, chuqurlik kabi atamalarni amaliy hamda nazariy va amaliy tarzda o'rganiladi.

Oraliq nazorat.

Dirijyorlik kasbi haqida (tarix va hozirgi kunda, shuningdek uning namoyondalari), estrada san'ati va uning rivojlanishi, faoliyat ko'rsatayotgan orkestrlar, ularning dirijyorlari, orkestrlar hamda ularning turlari, dirijyorlik amaliyoti uchun tanlangan asar bilan tanishuv, shuningdek – asarning mohiyati, xarakteri, yo'nalishi, o'chovi, tonalligi, partiturada ko'rsatilgan orkestr jamoasi, guruhalr joylashuvi, kompozitorning hayoti va ijodi kabi savollarga amaliy hamda nazariy javob beriladi. Sinf ishi uchun olingan asar jo'rnavozlar bilan birgalikda dirijyorlik qilinadi va kafedra o'qituvchilaridan iborat komissiyaga imtihon tarzida topshiriladi. Unda dirijyorlikning boshlang'ich harakatlari tekshiriladi.

Talabalar ijro dasturi uchun tanlab olinishi mumkin bo'lgan asarlarning to'liq tartibi - Sh.Umarovning 2024 yil "O'zbekiston davlat konservatoriyasi" nashriyotida nashr etilgan "Dirijyorlik (estrada orkestri)" darsligida keltirilgan.

3- modul. Dirijyorlik harakatlari. (16-30 soatlar)

Jamoasijosini ta'minlash harakatlari, dirijyorlik harakatlari va ularning vazifalari, badiiy obrazli ijroga erishish harakatlari, muloqot (orkestr bilan), ansambl uyg'unligini amalga oshirish harakatlari, auftakt, intilish, nuqta, nuqtaning aksi, badiiy ijro, manual texnika, tayoqcha, oddiy va murakkab o'chovlar kabi bilimlarni amaliy hamda nazariy tarzda o'rganiladi.

Yakuniy nazorat.

Orkestr jamoasining jarangini qamrab olish uchun harakatlar ijrosini ta'minlash, qo'llar holati, orkestr bilan ishlash uchun muomala madaniyatini shakllantirish. Dirijyorlik harakatlari – auftakt, intilish, nuqta va nuqtaning aksi hamda ularning vazifalarini amaliy hamda nazariy bilish, ularni o'z vaqtida qo'llash, dinamikaning ilk ko'rinishlari, oddiy va

murakkab o'lchovlar hamda ularning chizmalari (yo'nalishlari), partiturada ko'rsatilgan musiqiy atamalar hamda ijro ko'rsatmalar, orkestr jamoasidagi guruhlari hamda ularga mansub cholg'ular tarkibini bilsiz vazifalar talabi qo'yiladi.

Talabalar ijro dasturi uchun tanlab olinishi mumkin bo'lgan asarlarning to'liq tartibi - Sh.Umarovning 2024 yil "O'zbekiston davlat konservatoriysi" nashriyotida nashr etilgan "Dirijyorlik (estrada orkestri)" darsligida keltirilgan.

II semestr

4- modul. Dirijyorlikda qo'llar mutanosibligi (31-45 soatlar)

Ijro jarayonidagi qo'llar texnologiyasi, qo'llar vazifasi, qo'llarning o'zaro munosabati, dirijyorlik, texnologiya, texnika, applikatura, ifodalilik, badiiy ijro, sinxron (parallel) harakat kabi dirijyorlik harakatlarni amaliy hamda nazariy tarzda o'rghaniladi.

Oraliq nazorat.

Qo'l qismilari va ularning vazifalar, qo'llarning o'zaro mutanosibligi, texnik ijro, o'llarning holati va ular harakatining uyg'unligi, badiiy ijro (taklif etish, shaxdamlilik, kutish) harakatlari, asosiy hamda yordamchi ovozlarni ko'rsatish, parallel dirijyorlik harakatlarini bartaraf etishkabi tushunchalarni amaliy hamda nazariy vazifalar talablari qo'yiladi.

Talabalar ijro dasturi uchun tanlab olinishi mumkin bo'lgan asarlarning to'liq tartibi - Sh.Umarovning 2024 yil "O'zbekiston davlat konservatoriysi" nashriyotida nashr etilgan "Dirijyorlik (estrada orkestri)" darsligida keltirilgan.

5- modul. Dirijyorlikda o'lchov harakatlari va ularning chizmalari (46-60 soatlar)

Oddiy, murakkab, aralash o'lchovlar, dirijyorlik chizmalari, metr, ritm, musiqiy sur'at (temp), texnik ko'rsatmalar amaliy hamda nazariy tarzda chuqur o'rghaniladi.

6- modul. Badiiy ijrochilikni amalga oshirishda dirijyorlik harakatlari va ularning turli ko'rinishdagи talqinlari.

Ovozni so'ndirish, fermata va uning turlarai, takt oldi, pauza, shtrix, sinkopa, temp (musiqiy surat), metronom, dinamika, agogika harakatlari amaliy hamda nazariy tarzda chuqur o'rghaniladi.

Yakuniy nazorat

Oddiy, murakkab, aralash o'lchovlarning dirijyorlik chizmalari, hissalararo auftaktlar, kuchli va kuchsiz hissalar, musiqiy sur'atlar (temp) turlari, metr va ritm harakatlarining, ovozni so'ndirish, fermata va uning turlarai, takt oldi harakatlariiga dirijyorlik ko'rsatmalar, pauza, shtrix, sinkopa ijrolariga qo'llarning qismilari, temp (musiqiy surat) ga auftakt harakatlari, metronom bilan ishslash, dinamikaning turlari, ularga dirijyorlik harakatlari, asardagi agogika ijrolari, asar xarakteriga kompozitor g'oyasi hamda dirijyorlikga xos yondashuv vazifalarini amaliy ko'rsatish hamda nazary tushuntirish vazifalar o'zlashtirilgan bo'lishi kerak.

Talabalar ijro dasturi uchun tanlab olinishi mumkin bo'lgan asarlarning to'liq tartibi - Sh.Umarovning 2024 yil "O'zbekiston davlat konservatoriysi" nashriyotida nashr etilgan

“Dirijyorlik (estrada orkestri)” darsligida keltirilgan.

III. Amaliy mashg‘ulotlar bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.

- Dirijyorlik san‘atining paydo bo‘lishi va rivojlanish tarixi.
- Estrada san‘atining dunyo miqqosida vujudga kelishi. O‘zbekistonda estrada ijrochiligining paydo bo‘lishi va rivojlanishi.
- Orkestr va uning turlari.
- Estrada orkestri va uning turlari
- Partitura ustida ishlash.
- Dirijyor holati
- Dirijyorlikda ifoda jihatlarini qo‘llash asoslari
- Oyoqlar holati
- Gavda holati
- Bosh holati, nigoh va mimika
- Qo‘l qismlari
- Bilak harakatlari
- Bilak va tirsak harakatlari
- Qo‘llarning to‘liq harakati (yelka harakati)
- Dirijyorlik harakatlariда qo‘llarning oraliq masofasi
- Dirijyor tayoqchasi
- Jamoadagi ansambl ijrosini ta’minlash harakatlari
- Auftakt
- Intilish
- Nuqta
- Aks (nuqtaning aksi)
- Badiiy ijroga (obraz) erishish harakatlari
- Ijro jarayonidagi texnologiyalar
- Qo‘llar vazifasi
- Qo‘llarning o‘zaro munosabati
- Ikki hissali chizma
- Uch hissali chizma
- To‘rt hissali chizma
- Besh hissali chizma va uning turlari
- Olti hissali chizma va uning turlari
- Dirijyorlik uchun takt chizmalarini tanlash
- Ovozni so‘ndirish va uning turlari
- Fermata va unin turlari
- Takt oldi harakati va uning turlari
- Pauza va uning turlari
- Shtrix va uning turlari
- Sinkopa va uning turlari
- Musiqiy surat (temp) va uning turlari
- Metronom va uning ahamiyati
- Dinamika va uning turlari kabi mavzularni vazifalarni o‘zlashtirish.

IV. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar

- O'zDK huzuridagi B.Zokirov nomidagi MESI va O'zDK kutubonasidagi adabiyotlardan foydalanish, o'qib-o'rganish, dirijorlik kasbi, orkestr turlari (ayniqsa estrada orkestri), ularning tarkibi, dirijyorlar (shuningdek O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan) va partitura bo'yicha nazariy bilimlarni oshirish (Sh.Umarov "Dirijyorlik", M.Akmaljonova "Dirijyorlik" darsliklari va A.Nazaryan, G.Israilov "Orkestr sinfi" o'quv qo'llanmasidan foydalanish).
- Dirijyorlik holatlarini (oyoq, qo'l, bosh gavda), qo'l qismalari (bilak, tirsak, yelka), dastlabki holat (o'rta, past, yuqori) oraliq masofa (kenglik, balandlik) harakatlarni o'zlashtirish, berilgan mashqlardan foydalanish, oyna bilan ishlash.
- Muloqot (badiiy kitoblar o'qish orqali so'z boyligini orttirish, jo'rnavozlar bilan muloqot qilish, tushuntira bilish), ansambl (orquestr yoki uning guruhlari bilan ishlash, jo'rnavozlar bilan), dirijorlikning - auftakt, intilish, nuqta, nuqtaning aksi kabi asosiy harakatlarni vazifasini tushunish va o'zlashtirish, badiiy ijro (mimika, nigoh, qo'llardagi ijro harakatlari) larni tushunib olish va ijroga tadbiq etish, berilgan mashqlardan foydalanish, oyna bilan ishlash.
- O'ng va chap qo'l harakatlarining vazifalarini bilish, sinxron (parallel) harakatni ishlatmaslik, sozandani ijro uchun ilhomlantirish, ovozni so'ndirish turlari kabi harakatlar bilan tanishish va ularni ijro amaliyotida qo'llash, berilgan mashqlardan foydalanish, oyna bilan ishlash.
- Oddiy, murakkab va aralash o'ichovlar va ularni chizma harakatlari bilan tanishish, kuchli va kuchsiz hissalarini aniqlash, metr, ritm, musiqiy sur'at (temp) kabi atamalarni tushunib olish va amalda qo'llash, berilgan mashqlardan foydalanish, oyna bilan ishlash.
- Ovozni so'ndirish, fermata, takt oldi, pauza, shtrix, sinkopa, temp (musiqiy surat), dinamika kabi ijrolar hamda ularning turlari bilan tanishish va amalda qo'llash, metronom bilan tanishish va foydalanish yo'llari, mashqlardan foydalanish, oyna bilan ishlash.

3.

V. Fan o'qitimining natijalari (shakllangan kompetensiyalari).

Mazkur fanni o'zlashtirish natijasida talaba Davlat ta'lrim standartlariida белгиланган билим, малака ва қўнималарга эга бўлиши назарда тутилади, хусусан:

- Dirijyor va dirijyorlik kasbi, shunindek uning kelib chiqishi, orkestr turlari va ularning tarixi;
- Dirijorlik holatini o'zlashtirish;
- Dirijyorlikning bazaviy harakatlari o'zlashtirish va amalda qo'llash;
- Partitura o'qish;
- O'rganayotgan asarini fortepianoda chala olish (kamida asosiy va yordamchi ohanglarni);
- O'ichov turlari va ularning chizmalari bilan tanishush va amalda qo'llash;
- Dirijyorlik tayoqchasiini ishlata olish;
- O'rganayotgan asari borasida kollokviumga tayyor bo'lish;
- Orkestr sinfi fanida dirijyorning qo'l harakatlarni uqib olish, yengil tushunish;
- Jahon va O'zbekiston kompozitorlarining hayoti va ijodi, ularning turli yo'nalish va uslublarda yozilgan asarlari bilan yaqindan tanishish;

	<ul style="list-style-type: none"> – Musiqiy sezgini oshirish; – Musiqaning shakl tahlilini ochib beruvchi bazaviy nazariy asoslar haqida tasavvurga ega bo‘lishi; – Asarda jumla; – Agogikaning yengil turlari; – Nutqni o‘stirish va muomala san’atini o‘zlashtirish; – Estrada musiqa ijrochilgi uslublari bilan tanishib borish; – Repertuariga kiritilgan asarlarni mukammal o‘zlashtirish kabi ko‘nikmalarga ega bo‘lishi lozim.
4.	<p style="text-align: center;">VI. Ta’lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Audio va video yozuvlardan foydalanish; – Internet resurslaridan foydalanish; – Partitura o‘qish mahoratini oshirish; – Manual texnikani o‘stirish uchun mashqlar bajarish; – “Aqliy hujum”, “Klaster” каби интерфаол кейс-стадилар; – Talabada mantiqiy fikrashni rivojlantirish; – Texnik mashqlar ustida ishslash; – Dars jarayonida muloqotga kirishish, ijodiy muhit yaratish. – Kollokvium (tezkor savol-javoblar)
5.	<p style="text-align: center;">VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy, amaliy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtirish, dirijyorlik harakatlarini aniq va o‘z vaqtida ishlata olish, kollokviumga puxta tayyorgarlik ko‘rish, tahlil natijalarini to‘g‘ri aks ettira olish, mustaqil fikrash va mushohada yuritish, oraliq nazorat jarayonida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo‘yicha dasturni ijro etib ko‘rsatish.</p>
6.	<p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 3.B. Ҳақназаров “Дирижёрлик хакида”. Ўкув-қўлланма. Т., 2012 й. 2. Ф.Р. Абдурахимова “Оркестр синфи”. Ўкув-қўлланма. Т., 2012 й 3. М.В.Акмалjonova “O‘zbek xalq cholg‘ulari orkestri dirijyorligi san’ati”. Darslik. Т.: “Fan ziyosi”nashriyoti, 2022 y. 4. A.Nazaryan, G.Israilov “Cholg‘u ijrochiligi” (Estrada cholg‘ulari). Т., 2017 y. 5. Sh. Umarov. Dirijyorlik (xalq cholg‘ulari), darslik, Т.: “Tamaddun”, 2023 y. 6. Sh. Umarov. Dirijyorlik (estrada orkestri dirijyorlligi), darslik, Т.: “O‘zbekiston davlat konservatoriysi”, 2024 y. <p style="text-align: center;">Qo‘srimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – Т.: “O‘zbekiston” NMIU, 2016; 8. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagи ma’ruza. 2016 yil 7 dekabr. – Т.: “O‘zbekiston” NMIU, 2016;

	<p>9. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -- T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017;</p> <p>10. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yonalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi (elektron versiyasi);</p> <p>11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-apreldagi UP-2909 sonli Qarori;</p> <p>12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-iyuldagli UP-3151 sonli Qarori;</p> <p>13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 08-avgustdagli UP-3178 sonli Qarori;</p> <p>14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17-noyabrdagi UP-3391 sonli Qarori;</p> <p>15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 16-oktobrdagi ПК-5261 sonli Qarori;</p>
	<p style="text-align: center;">Axborot manbaalari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portalı; 2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjalari ma'lumotlari milliy bazasi; 3. http://www.youtube.com 4. www.musiqqa.uz 5. www.tarakanov.ru 6. www.musicaneo.com 7. www.notarhiv.ru 8. www.primanota.ru 9. www.partita.ru 10. www.commus.uz 11. www.belcanto.ru
7.	Fan dasturi Oly ta'lim yo'naliishlari va mutaxassisllari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashi 202 <u>7</u> yil <u>30</u> avgustdagli <u>1</u> sonli bayonommasi bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun mas'ul: Sh.A.Umarov – O'zDK huzuridagi B.Zokirov nomidagi MESI dotsenti
9.	<p>Taqrizchilar:</p> <p>A.Ikramov – O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, O'zbekiston davlat filarmoniysi Milliy estrada-simfonik orkestri badiiy rahbari va bosh dirijori</p> <p>M.Bafayev - O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zDK professori, kompozitor, dirijor.</p>